

Dyslexiebeleid op VMBO Triviumcollege schooljaar 2017-2018

Algemeen.

Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en het accuraat en/of vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau.

Leerlingen met dyslexie ondervinden problemen bij:

- Lezen en/of spellen op woordniveau
- Snel en accuraat lezen van teksten
- Snel en accuraat spellen bij functioneel schrijven

Inleiding.

Triviumcollege is een VMBO met LWOO. Elk jaar ontvangen wij nieuwe leerlingen met lees- en spellingsproblemen. Deze leerlingen ondervinden grote belemmeringen en de gevolgen zijn groot. Zij ondervinden problemen bij taaltaken en bij algemene leertaken zoals:

- Technisch lezen
- Spellens
- Spreken
- Luisteren
- Voorwaarden lezen/spellen Nederlands en moderne vreemde talen
- Algemene leerproblemen (geheugen, aandacht, informatieverwerking, automatisering)
- Functionele taken en vakken die beroep doen op geletterdheid

Onze school probeert leerlingen een dusdanige ondersteuning te bieden, zodat zij op het ingeschatte niveau onderwijs kunnen volgen. Dit protocol geeft aan hoe wij omgaan met leerlingen die een lees- en/ of spellingprobleem hebben.

Visie.

Alle leerlingen die het Triviumcollege bezoeken hebben een dusdanige geletterdheid dat ze hun vervolgopleiding (met gebruik van de toegestane extra faciliteiten) succesvol kunnen afronden.

Op een enkele leerling na, moet elke leerling bij vertrek het eindniveau technisch-lezen als beheersingsniveau hebben.

Alle leerlingen kunnen de basisspelling zoals vermeld in de bijlage toepassen.

Missie

Triviumcollege stelt zich ten doel dat alle leerlingen met beheersing eindniveau technisch-lezen de school verlaten. Hiervoor heeft ze binnen de formatie voldoende ruimte gecreëerd om deze doelen te behalen.

Bij spelling is het streven om leerlingen met een minimaal niveau van dle 40 door te laten stromen naar het 3e leerjaar. Hiervoor wordt binnen de uren Nederlands ruimte gecreëerd.

Begeleiding.

Intake, signalering en diagnose.

Veel leerlingen op het Triviumcollege die een beschikking hebben voor LWOO beschikken over een dossier. In het dossier vinden we de gegevens van de PCL(Permanente Commissie Leerlingenzorg).

Enkele gegevens over het lezen en spelling zijn hierin te vinden, maar zijn te summier om een indicatie te geven of een leerling dyslectisch is of niet.

Tevens vinden we hier de recente gegevens uit het intelligentieonderzoek.

De dossiers bevatten informatie of extra hulp heeft plaatsgevonden, binnen de school van herkomst of bij een externe hulpverlener of instelling. Tevens vindt er een warme overdracht plaats met de school van herkomst. Tijdens dit gesprek wordt de leergeschiedenis van de leerling nog eens doorgenomen.

Ook van de leerlingen die geen LWOO-beschikking hebben wordt een dossier opgebouwd met de gegevens van de warme overdracht, de Citogegevens en een dyslexieverklaring met de onderzoeksgegevens.

Contact tussen zorgcoördinator/ RT-er en externe hulpverleners is mogelijk .

Soms wordt er alsnog contact opgenomen met de school van herkomst. Dit kan zijn met de laatste mentor, de Intern begeleider of de Remedial Teacher

Deze gegevens worden opgenomen in het leerlingvolgsysteem.

Ondersteuningsplan

In het ondersteuningsplan worden alle relevante gegevens m.b.t. dyslexie opgenomen.

- gegevens uit de intelligentietest (dossier)

- toetsgegevens (uit het dossier en vervolgoetsen afgenomen op het Triviumcollege)
- extra hulp aangeboden door de school van herkomst
- extra hulp aangeboden door externe hulpverlening
- extra hulp die wordt aangeboden op het Triviumcollege

Signalerings/intakefase:

Alle mentoren geven na het lezen van het dossier aan welke leerlingen het eindniveau technisch lezen nog niet hebben bereikt. Daarvan zijn leerlingen met een dyslexieverklaring en leerlingen zonder. Alle leerlingen die het eindniveau nog niet hebben bereikt krijgen extra ondersteuning. Gezien het feit dat de gegevens niet altijd volledig zijn, bezoekt de RT-er ook nog alle groepen om met leerlingen en mentor te overleggen of er nog meer leerlingen zijn die voor extra ondersteuning in aanmerking komen.

Aan het begin van schooljaar vindt een uitgebreide testperiode plaats m.b.t. lezen en spelling.

M.b.t. spelling wordt bij de schakelgroepen van de school het PI-dictee afgenomen.

Dit geeft een totaaloverzicht van de spellingcapaciteiten van de leerlingen van op het Triviumcollege. Het biedt meteen een overzicht van leerlingen die in aanmerking komen voor extra ondersteuning.

Alle leerlingen die het eindniveau technisch lezen nog niet hebben gehaald, worden getoetst. Hiervoor worden de volgende toetsen gebruikt.

- Avi
- DMT

Aan de hand van de uitslagen van deze tests wordt met de leerling afgesproken of er extra ondersteuning wordt opgestart.

Jaarlijks blijkt tijdens de eerste observatieperiode leerlingen een lager leesniveau te hebben, dan beschreven in het dossier en/of naar voren is gekomen tijdens de warme overdracht. Deze leerlingen worden alsnog aangemeld en getoetst. Als ondersteuning wenselijk is, dan wordt deze alsnog ingezet.

- Extra toetsmomenten voor schakelgroepen:
  - PI-dictee
  - Diataal:
    - Diawoord Nederlands
    - Diatekst Nederlands
    - Dia rekenen-wiskunde

Tijdens de observatieperiode worden de 1^e jaarsgroepen CITO getoetst. Samen met de resultaten die gedurende de eerste periode worden behaald, wordt bekeken of het advies-

instroomniveau van het basisonderwijs bij aanvang van het schooljaar met de uitslag van de 0 meting CITO overeenkomt.

Tijdens deze meting wordt het begrijpend lees- en spellingsniveau getoetst.

Psychologische test:

Leerlingen worden na aanmelding door de PCL (permanente commissie leerlingenzorg) psychologisch getest. De gegevens uit de tests worden gebruikt voor het vinden van aanwijzingen over het bestaan van dyslexie. Leerlingen met een dyslexieverklaring hebben een onderzoeksverslag waarin handreikingen en aanbevelingen worden gedaan.

De volgende tests worden gebruikt:

- NIO
- NDT
- Wisq III

Begeleidingsniveaus.

1. pedagogisch didactisch handelen (een lesmodel)
2. individueel in de klas: maatregelen + dyslexiekaart
3. interventies buiten de klas:
  - Remedial Teaching
  - Dyslexiecoach

1. Lesmodel (zie bijlage 1)

Fase 1: Terug- en vooruitblik

Fase 2: Presentatie leerstof en/of taken

Fase 3: Verwerking leerstof/uitvoering taken

Fase 4: Opgeven van huiswerk

Fase 5: Toetsen en beoordelen

2. Individueel in de klas.

In de les wordt gewerkt met specifiek op de dyslectische leerling afgestemde maatregelen en instructies. De voor de individuele leerling noodzakelijke maatregelen worden door de leerling met de dyslexiecoach besproken en op de Dyslexiekaart genoteerd. (zie bijlage 2)

3. Interventies buiten de klas
  - Remedial Teaching.

Alle leerlingen die het eindniveau technisch lezen nog niet hebben afgesloten komen in aanmerking voor RT – lezen.

Gezien het Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs waarin staat dat een leerling die het eindniveau technisch heeft gehaald, voldoende vaardig is het beroepsgerichte VMBO met gunstig gevolg af te ronden, heeft op het Triviumcollege besloten alle leerlingen (indien mogelijk) met het eindniveau technisch lezen de school te laten verlaten. Voor VMBO-t is het eindniveau te laag.

o Dyslexiecoaches.

Elke dyslectische en potentieel dyslectische leerling wordt op begeleid door een dyslexiecoach. Deze dyslexiecoach ziet erop toe dat de drie begeleidingsniveaus waar mogelijk worden afgestemd op de behoeften van de dyslectische leerling. (zie bijlage 3)

Vakspecifieke begeleiding.

- I. Nederlands
- II. Moderne vreemde talen (MVT)

I. Nederlands

De docent Nederlands kan helpen de taalvaardigheid van de dyslectische leerlingen te vergroten op zowel receptief als productief niveau. Het lezen en schrijven verlopen vaak problematisch en vragen zo veel ruimte in het werkgeheugen dat er weinig ruimte overblijft voor de inhoud van de tekst. Doordat dyslectische leerlingen veel moeite hebben met deze technische vaardigheden, hebben zij vaak een achterstand in hun adequate woordenschat en het flexibel inzetten van leesstrategieën. Tot slot hebben dyslectische leerlingen vaak moeite met het toepassen van grammaticaregels, het benoemen van woordsoorten en het ontleden.

De begeleidingsvoorstellen hebben betrekking op:

- lezen, zowel technisch lezen als begrijpend lezen van fictie en non-fictie
- woordenschatuitbreiding
- schrijven
- spelling
- grammatica
- de beoordeling van toetsen

Lezen.

Technisch lezen

Oefening zal de technische leesvaardigheid van dyslectische leerlingen vaak nog verbeteren. Oefenen betekent vooral: heel veel lezen. Omdat lees-plezier en leesbegrip daarbij belangrijke aandachtspunten zijn, zal oefening in het kader van begrijpend lezen en schrijven moeten plaatsvinden.

De docent zal met dyslectische leerlingen moeten overleggen of zij wel of niet willen voorlezen in de klas. Wanneer een leerling daartoe wel bereid is, kan hij indien nodig het tekstdeel van tevoren (op)krijgen, zodat hij thuis kan oefenen.

Begrijpend lezen.

Begrijpend lezen is een interactief proces: een lezer realiseert zijn leesdoel door voorkennis te verbinden met informatie uit de tekst. Dit proces stuurt hij ondermeer door voorspellingen te doen, zich vragen te stellen als: Begrijp ik wat ik lees? Is dit de informatie die ik nodig heb? en acties te ondernemen als een woord of tekst niet wordt begrepen: een passage herlezen, het leestempo verlagen, een woord opzoeken in het woordenboek of vragen aan de docent of een medeleerling. Tijdens de lessen Nederlands wordt er specifiek aandacht besteedt aan het gebruik maken van leesstrategieën. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de Leeswijzer. (zie bijlage)

Lezen van Fictie.

Het vak Nederlands kent talloze activiteiten om het lezen van fictie te stimuleren en leerlingen te leren hun gedachten erover uit te spreken of op papier te zetten (www.lezen.nl, www.taalsite.nl/lexicon/Leesbevordering)

De volgende activiteiten zijn specifiek voor dyslectische leerlingen en voor zwakke lezers relevant

Het lezen van fictie stimuleren

- Lees gezamenlijk toneelstukken.
- Help leerlingen bij hun boekkeuze.
- Gebruik internet voor meningsvorming over boeken.
- Laat verfilmingen zien voor of na het lezen.
- Laat leerlingen in tweetallen lezen.
- Laat leerlingen herhaald lezen.

Woordenschatuitbreiding.

De uitbreiding van de woordenschat van dyslectische leerlingen is niet alleen een taak van de docent Nederlands, maar van alle docenten. Tijdens de lessen Nederlands kan wel gestimuleerd worden om zoveel mogelijk te lezen, ook met hulpmiddelen. Met het gebruiken van de studiewijzer moeilijke woorden uit de methode Nieuw Nederlands 2^e editie leren dyslectische leerlingen hoe zij de betekenis van een woord kunnen afleiden uit de samenstellen van het woord of uit de tekst.

Schrijven.

Veel dyslectische leerlingen hebben meer dan gemiddeld problemen met schrijven. De inhouden van hun teksten vertonen vaak onvoldoende samenhang, zinnen zijn ongrammaticaal, verbanden zijn niet of onvoldoende aangegeven, woorden zijn weggelaten en er is geen structurerende lay-out. Zij proberen vanwege hun problemen met spelling onder schrijftaken uit te komen of ze maken zich er zo snel mogelijk vanaf door zeer korte teksten in te leveren.

Het is belangrijk een schrijftaak goed voor te bereiden. De leerling moet voldoende over het onderwerp weten. Laat voor het schrijven informatie opzoeken. Een mindmap-programma kan helpen om de informatie te ordenen en te bepalen wat er in de tekst moet komen. Het geschreven werk controleren op inhoud en stijl is door terug lezen vaak lastig. Laat een leerling tweemaal terug lezen. Een keer op inhoud en één keer op stijl. Een medeleerling kan helpen door voor te lezen. Stijlfouten worden dan wel gehoord.

Daarnaast is het belangrijk dat een dyslectische leerling leert inschatten wanneer een foutloze tekst gewenst is en welke hulpmiddelen hij dan kan gebruiken om een foutloze tekst te produceren.

Mogelijke hulpmiddelen:

- kijk elkaars werk na;
- vraag goede spellers om advies;
- vraag de docent om advies;
- gebruik regelkaarten;
- gebruik een spellinglijst of een woordenboek als je daar goed mee kunt omgaan;
- gebruik predictiesoftware op de pc;
- gebruik de spellingcontrole op de pc.

Belangrijk voor de docent is om aan te geven wat goed is gegaan en hoe te voorkomen dat wat fout is gegaan.

Grammatica.

De regels van de grammatica zijn behoorlijk complex en de toepassing berust op een cirkelredentie. Onderwerp, persoonsvorm en gezegde zijn vaak niet te vinden zonder kennis te hebben van de ander en zonder te weten wat een werkwoord is. Dyslectische leerlingen worden geholpen door gebruik te maken van de betekenis van de taal dan te komen tot benoemen.

Beoordeling van toetsen.

Spelling mag de beoordeling van een toets niet beïnvloeden. Spelen spelling en/of vormgeving een rol in de toets dan kan er gekozen worden om twee cijfers te geven. Is spelling een groot probleem, dan kan er gekozen worden voor dispensatie van spelling.

II. Moderne Vreemde Talen (MVT)

Uitspraak/klankvorm

* Er wordt veel met audio gewerkt in de les. Deze audiofragmenten zijn zoveel mogelijk ook beschikbaar via de methodesite.

* Er wordt veel voorgelezen tijdens de les, zowel door de docent als door de leerling. Let op: veel dyslectische leerlingen willen zelf niet voorlezen. De leerling heeft het recht om aan te geven dat niet te willen.

* De docent wijst regelmatig op klank-teken-combinaties tijdens de uitleg en visualiseert deze op het digibord.

Woordbetekenis

* Woordjes kunnen via de methodesite worden geleerd, waarbij er de mogelijkheid is om de woorden tegelijkertijd te lezen en te horen.

* De MVT-docent realiseert zich dat zich bij dyslectische leerlingen die woordjes online leren het probleem voordoet dat ze de antwoorden niet correct gespeld intypen, waardoor hun (potentieel anderszins juiste) antwoord telkens fout wordt gerekend. Een oplossing kan zijn om iemand mee te laten typen. Bij de website van All Right, de methode voor Engels, kan specifiek op de spelling worden geoefend.

* De woorden worden in de methode en door de docent zoveel mogelijk in context aangeboden, liefst in een korte zin.

* Dyslectische leerlingen kunnen desgewenst de expanding rehearsal-methode leren gebruiken om woordjes te stampen.

* Ook tijdens de les wordt er specifiek aandacht besteed aan de te leren woorden.

* Bij dyslectische leerlingen die grote problemen ervaren met het aanleren van nieuwe woorden krijgen hoogfrequente woorden voorrang boven laagfrequente.

Spelling/strategisch schrijven

Met name Engels heeft een zeer onregelmatige en daardoor buitengewoon ingewikkelde spelling. De meeste woorden moeten door inprenten geleerd worden (inprentspelling). Duits is veel regelmatiger. Toch kan een dyslectische leerling ook bij Duits spellingsproblemen ondervinden omdat het automatiseren van regels een veelvoorkomend probleem is bij dyslexie. Duitse woorden volgen qua spelling meer vaste regels en kunnen dus veelal door regelspelling worden geleerd.

Dyslectische leerlingen verschillen onderling vanzelfsprekend in de fouten die zij maken, maar allemaal maken ze spellingsfouten die te maken hebben met een fonologisch en/of automatiseringstekort, waardoor de klank-teken-koppeling en het onthouden van spellingsregels moeizaam verloopt. Daarnaast is juist het inprenten van woorden (het onthouden van een totaal woordbeeld) vaak lastig voor dyslectische leerlingen.

De MVT-docent kan ondersteuning bieden met de volgende vuistregels:

* Schrijf op wat je hoort, zeker bij Duits.

* Leer bij Engels eerst de spelling van veelgebruikte woorden; dit heeft als aangenaam extraatje dat de leerling deze woorden ook leert herkennen in teksten.

Daarnaast moeten veelvoorkomende klank-teken-combinaties regelmatig terugkomen en gevisualiseerd worden – bijvoorbeeld op de muren van het lokaal of in het schrift van de leerling. Eventueel zijn er online klank-teken-lijsten beschikbaar voor Engels.

Hulp bij het inprenten kan als volgt worden gegeven:

* Via de methodesite kan specifiek op spelling worden geoefend, altijd liefst met audio erbij om de koppeling te maken tussen woordbeeld en klank.

* De leerling kan een 'dictee' maken door te luisteren naar de woorden en die op te schrijven. Daarna gaat de leerling uitsluitend met de fout geschreven woorden aan de slag.

Spelling blijft erg lastig voor veel dyslectische leerlingen. Met ingang van 2013 moet spelling echter worden meegerekend bij het nakijken van de school- en eindexamens. Het is wel aan te raden om het aantal meegerekende spellingsfouten te limiteren tot bijvoorbeeld een puntaf trek van 2 op 10.

Teksten schrijven

De kerndoelen van de onderbouw die worden nagestreefd, vereisen nog niet van de leerling dat er lange teksten in de vreemde taal worden geproduceerd. Het gaat nog uitsluitend om korte teksten, bijvoorbeeld een e-mailtje of een reactie op een stelling.

Om spelling geen onoverkomelijk struikelblok te laten vormen, is het handig om dyslectische leerlingen dit soort korte teksten te laten typen op een computer met spellingchecker in de onderhavige vreemde taal. Een andere mogelijkheid is om de leerling de reactie mondeling te laten geven en die voor hem of haar op te (laten) schrijven.

Technisch lezen

Lezen in een vreemde taal is voor dyslectische leerlingen zeer lastig, omdat het technische lezen vaak niet soepel verloopt. Hierdoor komt de leerling nauwelijks toe aan begrijpend lezen. De volgende strategieën worden ingezet om lezen in een vreemde taal te vergemakkelijken:

* De teksten worden waar mogelijk voorgelezen door een docent of medeleerling, of via een cd-rom / andere audiomethode. Alternatieven zijn: Claro Read of Kurzweil laten gebruiken voor het voorlezen; de tekst thuis laten voorbereiden; een klein groepje moeilijke lezers apart nemen.

* De leerling krijgt voldoende tijd om de tekst in stilte door te nemen.

* Indien mogelijk worden er boekjes gelezen met ondersteuning van een audio-cd.

* Dyslectische leerlingen hebben er baat bij om een tekst verschillende malen te horen en tegelijkertijd mee te lezen. Met name het inprenten van het woordbeeld van veelvoorkomende woorden krijgt op deze manier een steuntje in de rug.

Begrijpend lezen

* Alle leerlingen hebben baat bij gehanteerde begrijpend-lezen- strategieën, maar met name dyslectische leerlingen kunnen enorm profiteren van deze aanpak. Het gaat hier om het mobiliseren van voorkennis, voorspellen, skimmen, scannen en woordbetekenissen raden. Let wel: deze aanpak heeft bij een vreemde taal alleen effect wanneer de leerling qua technisch lezen, kennis van de grammatica en basiswoordenschat de tekst aankan.

* Ook voor zeer slechte lezers geldt: oefening baart kunst.

* Begrijpend lezen kan verder vooral gestimuleerd worden door teksten te gebruiken die de leerling zelf wil lezen, zoals songteksten, Engelse/Duitse ondertiteling bij films, stripboeken, moppen en verder alles wat bij de leefwereld van de leerling aansluit.

Strategisch luisteren

Veel dyslectische leerlingen kunnen niet goed lezen of spellen, maar wel goed luisteren. Begrijpend luisteren is voor zwakke lezers een essentiële vaardigheid.

Toch moet er wel aandacht worden besteed aan het volgende:

* Veel luistertoetsen toetsen tegelijkertijd lezen en luisteren. De leerling moet namelijk beide vaardigheden tegelijk toepassen. De oplossing is om de opgaven eerst (eventueel samen) te lezen en dan pas het fragment te beluisteren. Bij luistertoetsen van Cito zijn de leespauzes vaak te kort voor dyslectische leerlingen. Een oplossing kan zijn om de leerling in een aparte ruimte of met eigen cd en koptelefoon de toets te laten maken, zodat de leerling zelf kan bepalen wanneer het volgende fragment begint.

* Om technisch luisteren te verbeteren, kan de leerling oefenen door de tekst te lezen en tegelijkertijd mee te luisteren.

* De ondertiteling bij films meelesen, of meelesen met de songtekst van liedjes, is leuk en belangrijk voor het luisterbegrip.

Grammatica

Dyslectische leerlingen hebben niet altijd moeite met grammatica. Indien zij dit wel hebben, ligt de oorzaak bij het niet kunnen onthouden of automatiseren van de regels. Op zich kan een dyslectische leerling de regels wel begrijpen. De volgende strategieën worden toegepast om de grammatica aan te leren:

* Inslijpen door herhaling. Na de uitleg moet de regel nog zeker vijf keer terugkomen op verschillende manieren. Belangrijk is dat de leerling de regel zelf kan verwoorden en actief toepassen door een voorbeeld te noemen.

* De leerlingen kunnen gebruik maken van de online grammaticatrainer via de methodesite.

* De docent spreekt veel eenvoudige zinnen in de doeltaal tijdens de les om bepaalde basisgrammatica vertrouwd te maken, maar de uitleg van grammaticale regels gebeurt altijd in het Nederlands.

* De dyslectische leerling heeft baat bij voorbeelden en kleurgebruik om een regel expliciet te maken. Dus: I work, you work, he works, in plaats van “Bij de derde persoon enkelvoud komt er een s achter het werkwoord”. Ook een schematische voorstelling van de regel is beter dan een stuk tekst waarin de regel wordt uitgelegd.

* De leerling kan de regels op papier krijgen voor eigen gebruik. Deze regelkaarten mogen bij alle lessen gebruikt worden. Tijdens toetsen zijn regelkaarten niet toegestaan, tenzij hiervoor toestemming is verleend na overleg tussen docent en dyslexiecoach.

Toetsing en afsluiting

Dyslexie wordt aangemerkt als een handicap. Dyslectische leerlingen hebben daarom recht op aanpassingen (compensaties en dispensaties) tijdens hun PTA (Programma van Toetsing en Afsluiting).

Het eindexamen:

Voor het examen moet de school voldoen aan het wettelijk kader zoals dit is opgenomen in artikel 55 van het Examenbesluit.

De meest recente versie is als bijlage 3 in het protocolopgenomen.

Bijlage 1

Lesmodel

Fase 1: Terug- en vooruitblik

- Lesverloop bespreken
- Het grotere geheel bespreken waar de leerstof of de taak een onderdeel van is.
- Huiswerk en toetsen bespreken.

Fase 2: Presentatie leerstof en/of taken.

- Doelen aangeven.
- Variëren in aanbod.
- Omgaan met vaktermen. (woordenschat)
- Aantekeningen maken

Fase 3: Verwerking leerstof/uitvoering taken.

- Taakaanpak en leerstrategieën.
- Reflectie op taakaanpak en leerstrategieën.
- Voorzieningen die het leren faciliteren.
- Afwisselende werkvormen.
- Extra individuele instructie.

Fase 4: Opgeven van huiswerk.

- Huiswerk opgeven in alle rust
- Leertaken opdelen
- Minimaliseer overschrijftaken

Fase 5: Toetsen en beoordelen

- Zie vakspecifieke begeleiding

Maatregelen, compensaties en dispensaties bij dyslexie

Lezen

Lees- en spellingproblemen blijven natuurlijk de meest kenmerkende problemen bij dyslexie. De leesproblemen van dyslectische scholieren in het voorgezet onderwijs kunnen heel uiteenlopend zijn. In de tabel staan problemen vermeld die men kan tegenkomen.

Problemen bij lezen	Mogelijke maatregelen
1. Het lezen van teksten kost te veel tijd.	<ul style="list-style-type: none"> • Voorlezen door de leerkracht • Gebruik maken van spraaksoftware.
2. Het lezen kost zoveel tijd dat hoofd- en bijzaken niet uit elkaar worden gehouden.	<ul style="list-style-type: none"> • De leerkracht schrijft hoofd- en bijzaken op het bord. • Leerkracht helpt met markeren van hoofdzaken.
3. Moeite met het opzoeken van informatie in woordenboeken, encyclopedieën, internet, enz.	<ul style="list-style-type: none"> • Gebruik maken van digitale hulpmiddelen als zoekmachine/woordenboek.
4. Onvoorbereid hardop lezen is vervelend, levert stress.	<ul style="list-style-type: none"> • Leerling mag zelf aangeven of hij hardop wil voorlezen. • Leerling krijgt voorbereidingstijd.
5. Opdrachten en toetsen; te traag lezen.	<ul style="list-style-type: none"> • 25% extra tijd voor het maken van toetsen en opdrachten.*
6. Opdrachten en toetsen; veel details missen.	<ul style="list-style-type: none"> • Toetsen, teksten en opdrachten voorlezen.
7. Moeite met het lezen en maken van meerkeuzevragen.	<ul style="list-style-type: none"> • Vragen en antwoorden worden voorgelezen, terwijl de leerling meeleeft.
8. Grote moeite om boeken voor een boekbespreking/werkstuk uit te krijgen.	<ul style="list-style-type: none"> • Lezen met boek en cd(bibliotheek of Dedicon) • In overleg met leerkracht minder pagina's.

Ook de spelling van Nederlandse woorden levert dyslectische kinderen veel problemen op. De spellingregels zijn vaak onvoldoende geautomatiseerd. Met name onder tijdsdruk of stress en bij het uitvoeren van meerdere taken tegelijk (stellen en spellen, bezig zijn met het beantwoorden van een vraag en ook nog aan de spelling moeten denken) worden er vaak veel fouten gemaakt. In de tabel staan mogelijke spellingproblemen.

Problemen bij schrijven en spellen	Mogelijke maatregelen
1. Het niet juist spellen bij verschillende vakken.	<ul style="list-style-type: none"> • Spelfouten worden niet meegeteld, tenzij het specifiek om spelling gaat.* • Leerling werkt op computer met spellingcontrole.
2. Moeite met overschrijven uit boek of van het bord.	<ul style="list-style-type: none"> • Leerling krijgt aantekeningen op papier.
3. Moeite met aantekeningen maken tijdens de les.	<ul style="list-style-type: none"> • Leerling krijgt de informatie op papier.
4. Leerling heeft moeite met het maken van werkstukken, boekverslagen en spreekbeurten.	<ul style="list-style-type: none"> • Leerling krijgt hulp bij het opstarten. • De eis van het aantal te maken bladzijden verlagen. • Beoordeel de inhoud en niet de formulering en de lay-out.
5. Niet adequaat scoren op dictees en spellingtoetsen.	<ul style="list-style-type: none"> • Dictees en toetsen worden in stappen aangeboden. • Toetsing in eigen tempo

Bij de problemen die dyslectische leerlingen in de klas hebben, valt te zien dat dyslexie niet alleen maar een lees- en spellingprobleem is, maar ook tot uiting komt bij het luisteren, bij het praten en bij onthouden van informatie.

Problemen bij functioneren in de klas	Mogelijke maatregelen
1. Mondeling gegeven opdrachten worden niet begrepen, verstaan of onthouden.	<ul style="list-style-type: none"> • Leerling zit vooraan in de klas. • Samenvatting of instructie op het bord.
2. Problemen met opdrachten die snel gegeven worden.	<ul style="list-style-type: none"> • Huiswerk wordt op het bord geschreven. • Leerling kan huiswerk nog eens navragen of nalezen in klassenboek/magister.
3. Makkelijk de draad kwijtraken na gestoord te zijn.	<ul style="list-style-type: none"> • Leerling krijgt rustige werkplek. • Toestaan dat leerling rustige werkplek krijgt of opzoekt.
4. Moeite met organisatie van roosters, spullen en huiswerk	<ul style="list-style-type: none"> • Leerling krijgt hulp bij organiseren. • Agenda controleren.
5. Klassikaal tempo niet bij kunnen houden.	<ul style="list-style-type: none"> • Samen oplossingen zoeken als hij/zij tempo niet kan bijhouden. • Leerling mag aangeven als tempo te hoog ligt.

Vrijwel alle dyslectische kinderen hebben moeite met het leren van de vreemde talen in het voortgezet onderwijs. De problemen van dyslectische scholieren kunnen de *spelling en uitspraak*, *het leren van woordjes* en *het leesbegrip* betreffen. Ook andere aspecten van de taal, zoals de grammatica, kunnen door de fonologische problemen, de woord-vindings-problemen en de geheugenproblemen moeite opleveren.

Problemen bij het leren van vreemde talen	Mogelijke maatregelen
1. Moeite met het leren van woordjes voor een vreemde taal	<ul style="list-style-type: none"> • Methodevolgende software voor het leren van woordjes (e-pack) • Niet gebruiken van vocabulairelijsten/boekjes om rijen woorden te leren.
2. Moeite met spelling van woorden.	<ul style="list-style-type: none"> • Spellingfouten niet meerekenen.
3. Moeite met het uitspreken van gelezen woorden; daardoor de woorden niet herkennen.	<ul style="list-style-type: none"> • Woorden worden door de docent voorgelezen. • Gebruikmaken van software.
4. Moeite met leesbegrip.	<ul style="list-style-type: none"> • Gebruik maken van Claro Read of audiomateriaal bij methode (e-pack). • Voorlezen door docent. • Aanleren lees- en woordraadstrategieën.
5. Moeite met grammatica.	<ul style="list-style-type: none"> • Gebruik maken van grammaticatrainer. • Regelkaart.
6. Leerling krijgt totaal geen grip op de taal, ondanks alle inspanningen van hem/haarzelf en de omgeving.	<ul style="list-style-type: none"> • Dispensatie voor Duits en/of Frans en vrijkomende tijd benutten voor Nederlands en Engels. Dit is mogelijk bij zeer ernstige vormen in VMBO.

Ook bij andere vakken, zoals rekenen, en buiten het schoolse bereik kunnen er aan dyslexie gerelateerde problemen optreden.

Let op: niet alle problemen die een leerling heeft, zijn op dyslexie terug te voeren!

Overige problemen	Mogelijke maatregelen
1. Automatiseren	<ul style="list-style-type: none"> • Gebruik maken van regelkaarten
2. Metacognitie (leren omgaan met eigen studiegedrag).	<ul style="list-style-type: none"> • Nabespreken van proefwerken.
3. Vermoeidheid door extra inspanning.	<ul style="list-style-type: none"> • Hoeveelheid huiswerk verkleinen. • Taken verdelen in deeltaken en goede planning maken. • Niet te lang achter elkaar werken

Artikel 55. Afwijking wijze van examineren

- **1**De directeur kan toestaan dat een gehandicapte kandidaat het examen geheel of gedeeltelijk aflegt op een wijze die is aangepast aan de mogelijkheden van die kandidaat. In dat geval bepaalt de directeur de wijze waarop het examen zal worden afgelegd, met dien verstande dat aan de overige bepalingen in dit besluit wordt voldaan. Hij doet hiervan zo spoedig mogelijk mededeling aan de inspectie.
- **2**Tenzij sprake is van een objectief waarneembare lichamelijke handicap, geldt ten aanzien van de in het eerste lid bedoelde aangepaste wijze van examineren dat:
  - **a.**er een deskundigenverklaring is die door een ter zake deskundige psycholoog of orthopedagoog is opgesteld,
  - **b.**de aanpassing voor zover betrekking hebbend op het centraal examen of de rekentoets in ieder geval kan bestaan uit een verlenging van de duur van de desbetreffende toets van het centraal examen met ten hoogste 30 minuten, en
  - **c.**een andere aanpassing slechts kan worden toegestaan voor zover daartoe in de onder a genoemde deskundigenverklaring ten aanzien van betrokkene een voorstel wordt gedaan dan wel indien de aanpassing aantoonbaar aansluit bij de begeleidingsadviezen, vermeld in die deskundigenverklaring.
- **3**Het bevoegd gezag kan in verband met onvoldoende beheersing van de Nederlandse taal afwijken van de voorschriften gegeven bij of krachtens dit besluit, ten aanzien van een kandidaat die met inbegrip van het schooljaar waarin hij eindexamen aflegt, ten hoogste zes jaren onderwijs in Nederland heeft gevolgd en voor wie het Nederlands niet de moedertaal is. De in de eerste volzin bedoelde afwijking kan betrekking hebben op:
  - **a.**het vak Nederlandse taal en literatuur;
  - **b.**het vak Nederlandse taal;
  - **c.**enig ander vak waarbij het gebruik van de Nederlandse taal van overwegende betekenis is.
- **4**De in het derde lid bedoelde afwijking bestaat voor zover betrekking hebbend op het centraal examen slechts uit een verlenging van de duur van de desbetreffende toets van het centraal examen met ten hoogste 30 minuten en het verlenen van toestemming tot het gebruik van een verklarend woordenboek der Nederlandse taal.
- **5**Van elke afwijking op grond van het derde lid wordt mededeling gedaan aan de inspectie.

DyslexieKaart

Op de DyslexieKAART zijn de volgende door de school te nemen maatregelen standaard opgenomen:

DYSLEXIEKAART

Taken waar de school voor zorgt:		
<ul style="list-style-type: none"> <i>25% extra tijd voor het maken van SO's en repetities. In overleg met de docent wordt bepaald wanneer deze extra tijd beschikbaar is.</i> <i>SO's en proefwerken worden aangeboden in een overzichtelijke lay-out en in lettertype Arial 12.</i> <i>Spelfouten worden niet meegeteld, tenzij het specifiek om spelling gaat.</i>		
Taken waar de leerling voor zorgt:		
<ul style="list-style-type: none"> <i>Docenten weten dat je een dyslexiekaart hebt.</i> <i>Je schrijft een 'D' bij je naam, op al het in te leveren werk.</i> <i>Je spreekt een docent zelf aan als iets niet goed verloopt. Je schakelt indien nodig de dyslexiecoach in.</i>		
Naam:	Handtekening dyslexiecoach:	Handtekening leerling:
Datum:		
Dyslexieverklaring: ja	Naam:	

School stelt leerlingen in de gelegenheid om kennis te maken met verschillende hulpmiddelen en begeleidt hen bij het gebruik hiervan. Mochten ouders en leerling besluiten dat een definitief gebruik van bepaalde hulpmiddelen noodzakelijk is, dan moeten ouders zelf deze hulpmiddelen aanschaffen.

Protocol Dyslexiecoaches.

Leerlingen met een dyslexieverklaring of leerlingen die ernstige belemmeringen ondervinden met lezen en spellen worden begeleid door een dyslexiecoach.

Trivium College **Doelen.**

- Leerlingen accepteren hun dyslexie en kunnen er omgaan.
- Leerlingen leren opkomen voor zichzelf met hun dyslexie.
- Elke dyslectische leerling heeft passende maatregelen, compensaties en dispensaties.
- Collega's herkennen en erkennen de problemen van dyslectische leerlingen.
- Collega's kunnen in hun lessen aanpassingen maken voor dyslectische leerlingen.

Trivium College **Taken van de dyslexiecoaches.**

Dyslexiecoaches:

- Voeren van coachende gesprekken met dyslectische leerlingen. Dyslexiecoaches voeren gesprekken met de dyslectische leerlingen waarin zij de problemen met de leerling bespreken, maatregelen bespreken en hoe de leerling zelf met zijn dyslexie om kan gaan.

- Voeren van coachende gesprekken met collega's.
Wanneer een collega vragen heeft over een dyslectische leerling of over hoe om te gaan met dyslectische leerlingen kan hij terecht bij een dyslexiecoach. Maar een dyslexiecoach kan ook in gesprek gaan met een collega als hij merkt of aanwijzingen krijgt, dat deze collega het moeilijk vindt om met de dyslexie van leerlingen om te gaan
- Verstrekken informatie aan de vakgroepen.
Door informatie te geven over dyslexie en de problemen die leerlingen daardoor tijdens de lessen kunnen ondervinden, kunnen vakleerkrachten in hun lessen beter rekening houden met dyslectische leerlingen. Tevens kan er bij het zoeken naar nieuwe methodes aandacht zijn voor dyslectische leerlingen
- Verstrekken informatie over de leerlingen aan mentor en docenten.
Door informatie te geven aan de mentor en het cluster kan iedere leerkracht die les geeft aan de leerling inspelen op de specifieke behoeften van de dyslectische leerling.
- Stellen de Dyslexiekaart op.
Naar aanleiding van het dossier, de gesprekken met de leerling, het contact met de ouders en de ervaringen van de afgelopen periode wordt de Dyslexiekaart opgesteld, waarin de maatregelen, compensaties en dispensaties die bij de leerling passen zijn opgenomen.
- Maken een dyslexieverslag.
Relevante gegevens uit het dossier, verslagen van de gesprekjes met de leerling en wijzigingen in de dyslexiekaart worden in een verslag bijgehouden. Dit verslag komt in het ondersteuningsplan van de leerling.
- Hebben contact ouders
Ouders krijgen de Dyslexiekaart thuis gestuurd en ondertekenen een brief voor gezien. Ouders kunnen, als er vragen zijn, contact opnemen met school. Nieuwe leerlingen worden in de eerste periode met hun ouders uitgenodigd voor een gesprek.

Dyslexiecoaches stellen zich op de hoogte van het functioneren van de leerlingen m.b.t. de dyslexie.
- Doen aan scholing/deskundigheidsbevordering.

Indien nodig scholen de dyslexiecoaches zich om bovenstaande taken te kunnen blijven uitvoeren.

Leerjaar 1 en schakel:

Mei / juni: Tijdens de warme overdracht wordt overlegd of de leerling een dyslexieverklaring heeft.

1^e periode

September:

Dossiers worden door de mentoren gescreend op dyslectische leerlingen die een verklaring hebben.

Coördinator dyslexiecoaches verdeelt de nieuwe leerlingen over de dyslexiecoaches.

Oktober:

Ouders van nieuwe leerlingen met leerling uitnodigen voor gesprek.

Eerste overleg coaches met de leerlingen die al een dyslexiekaart hebben. (Klaar voor de herfstvakantie)

De coach neemt de mogelijke interventies door met de leerlingen.

De coach stelt de dyslexiekaart samen en geeft hem aan de leerlingen.

De afspraken worden vast gelegd in het ondersteuningsplan.

De kaarten worden besproken met de mentoren.

Ouders krijgen een brief, waarin de afspraken staan vermeld. Ouders sturen een getekend exemplaar voor gezien terug naar school. Brief gaat in dossier.

2^e periode

Tweede gesprek

Aanpassen van de dyslexie kaarten.

Verslag in ondersteuningsplan

3^e periode

Derde gesprek

Aanpassen van de dyslexiekaarten

Verslag in ondersteuningsplan.

4^e periode

Vierde gesprek.

Dit gesprek is een afsluitend gesprek, waarbij de dyslexiekaart voor het volgende schooljaar wordt klaar gemaakt en klaar gemaakt voor het nieuwe jaar.

2^e, 3^e en 4^e jaar

september:

Eerste gesprek voor de herfstvakantie.

Klopt de kaart of moeten er aanpassingen komen?

Aanpassingen in het ondersteuningsplan.

Laatste gesprek tijdens de 4^e periode wordt de kaart voor het nieuwe schooljaar vastgesteld..

4^e jaar:

November:

De dyslexiecoach overlegt met de examensecretaris welke leerlingen een aangepast examen krijgen.

De examensecretaris vraagt de examens aan.

De coördinator belegt 4x per jaar een bijeenkomst met de coaches.